

Etholiadau cyngorau plwyf a
chymuned yng Nghymru a
Lloegr

Canllawiau i ymgeiswyr

Rhan 1 o 6 – A allwch sefyll
etholiad?

Tachwedd 2017

Mae'r ddogfen hon ond yn gymwys i etholiadau cyngorau plwyf a chymuned. Nid yw'n gymwys i etholiadau dosbarth, bwrdeistref, sir, bwrdeistref sirol, awdurdodau unedol, etholiadau maerol nac etholiadau i Awdurdod Llundain Fwyaf. Gellir gweld ein canllawiau a'n hadnoddau ar gyfer etholiadau eraill yn y DU o'n gwefan yn:

www.electoralcommission.org.uk/cymru/guidance/resources-for-those-we-regulate/candidates-and-agents.

Cynnwys

Gwybodaeth hanfodol	2
Amodau cymhwyso ar gyfer sefyll etholiad	3
Anghymwysiadau	3
A allaf sefyll etholiad mewn mwy nag un cyngor plwyf/cymuned?.....	5
A allaf sefyll fel ymgeisydd mewn cyngor plwyf/cymuned a'r etholiad i'r prif gyngor?	5
Os oes wardiau yn fy mhlwyf/cymuned, a allaf sefyll etholiad mewn mwy nag un ward?.....	6
Gwybodaeth atodol	7
Yr amodau cymhwyso	7
a. Bod yn etholwr llywodraeth leol cofrestredig.....	7
b. Meddiannu unrhyw dir neu safle arall yn ardal y plwyf/cymuned fel perchennog neu denant.	7
c. Mae eich prif weithle neu'ch unig weithle yn ardal y plwyf/cymuned	9
ch. Byw yn ardal y plwyf/cymuned (neu o fewn tair milltir iddi).....	9
Rhagor o wybodaeth am rai anghymwysiadau.....	10
Gweithio i'r cyngor plwyf/cymuned.....	10
Cyfyngiadau methdaliad neu orchymyn interim	11

2

Gwybodaeth hanfodol

Mae'r adran hon o'r ddogfen yn cynnwys ein canllawiau ar b'un a allwch sefyll etholiad ar gyfer cyngor plwyf yn Lloegr neu etholiad ar gyfer cyngor cymuned yng Nghymru. Darperir gwybodaeth atodol ar gefn y ddogfen hon, sydd ond yn berthnasol efallai i rai ymgeiswyr. Gallwch weld y canllawiau atodol hyn drwy glicio ar y dolenni yn y ddogfen hon neu drwy glicio ar bennawd y bennod ar y dudalen gynnwys.

Rydym yma i helpu, felly cysylltwch â'ch tîm Comisiwn lleol os oes gennych unrhyw gwestiynau. Gweler ein [Dogfen drosolwg](#) am fanylion cyswllt.

Yn y ddogfen hon, byddwn yn defnyddio 'chi' i gyfeirio at yr ymgeisydd. Rydym hefyd yn defnyddio 'rhaid' wrth gyfeirio at ofyniad penodol. Rydym yn defnyddio 'dylai' ar gyfer eitemau sydd yn arfer da gofynnol yn ein barn ni, ond nad ydynt yn ofynion cyfreithiol neu reoleiddiol.

Mae'r dyddiadau cau y sonnir amdanynt yn y ddogfen hon yn rhai cyffredinol ac rydym wedi cyhoeddi [amserlen gyffredinol ar gyfer etholiadau ar ein gwefan](#). Os bydd isetholiad wedi cael ei alw, byddwch yn gallu cael copi o'r amserlen benodol ar gyfer yr etholiad hwnnw gan y Swyddog Canlyniadau.

Os ydych yn sefyll fel ymgeisydd yn yr etholiadau lleol ar 3 Mai 2018, rydym wedi cyhoeddi [amserlen etholiadau](#) yn cynnwys y dyddiadau cau penodol ar gyfer yr etholiadau hynny y gallwch ei lawrlwytho o'n gwefan.

Amodau cymhwyso ar gyfer sefyll etholiad

1.1 Er mwyn gallu sefyll etholiad ar gyfer cyngor plwyf yn Lloegr neu etholiad ar gyfer cyngor cymuned yng Nghymru rhaid i chi:

- fod yn 18 mlwydd oed o leiaf
- bod yn ddinesydd Prydeinig, yn [ddinesydd cymwys o'r Gymanwlad](#) neu'n ddinesydd yn un o [aelod-wladwriaethau yr Undeb Ewropeaidd](#) a
- bodloni o leiaf un o'r pedwar amod cymhwyso canlynol:
  - a. Rydych wedi'ch cofrestru, a byddwch yn parhau i gael eich cofrestru fel etholwr llywodraeth leol ar gyfer y plwyf/cymuned yr ydych yn dymuno sefyll ynddo/ynddi o ddiwrnod eich enwebiad ymlaen. Gweler paragraff **1.11** am ragor o wybodaeth.
  - b. Rydych wedi meddiannu unrhyw dir neu safle arall yn ardal y plwyf/cymuned fel perchennog neu denant yn ystod y 12 mis cyfan cyn y diwrnod y cewch eich enwebu a diwrnod yr etholiad. I gael rhagor o wybodaeth, gweler paragraff **1.12**.
  - c. Mae eich prif weithle neu'ch unig weithle yn ystod y 12 mis diwethaf cyn y diwrnod y cewch eich enwebu a diwrnod yr etholiad wedi bod yn ardal y plwyf/cymuned. Rhoddir rhagor o wybodaeth ym mharagraff **1.19**.
  - d. Rydych wedi byw yn ardal y plwyf/cymuned neu o fewn tair milltir iddi yn ystod y 12 mis cyfan cyn y diwrnod y cewch eich enwebu a diwrnod yr etholiad. Gweler paragraff **1.20** am ragor o fanylion.

Dinesydd **cymwys** o'r Gymanwlad yw dinesydd o'r Gymanwlad:

- Nad oes angen caniatâd arno i ddod i mewn i'r Deyrnas Unedig neu aros yno, neu
- sydd â chaniatâd penagored i aros yn y Deyrnas Unedig

Anghymwysiaid

1.2 Ar wahân i fodloni'r amodau cymhwyso ar gyfer sefyll etholiad, rhaid i chi sicrhau hefyd nad ydych wedi eich anghymhwyso.

4

Mae'r ystod lawn o anghymwysiadau yn gymhleth ac os oes unrhyw amheuaeth gennych ynghylch p'un a ydych wedi eich anghymhwyso, rhaid i chi wneud popeth o fewn eich gallu i gadarnhau nad ydych wedi eich anghymhwyso cyn cyflwyno eich papurau enwebu.

Rhaid i chi sicrhau nad ydych wedi eich anghymhwyso oherwydd gofynnir i chi lofnodi un o'r papurau enwebu sy'n ofynnol er mwyn cadarnhau nad ydych wedi eich anghymhwyso.

Mae'n drosedd gwneud datganiad ffug ar eich papurau enwebu o'ch cymhwyster ar gyfer cael eich ethol, felly os oes unrhyw amheuaeth gennych, dylech gysylltu â'ch cyflogwr, ymgynghori â'r ddeddfwrfa neu, os oes angen, ceisio eich cyngor cyfreithiol annibynnol eich hun.

Ni fydd y Swyddog Canlyniadau yn gallu cadarnhau a ydych wedi eich anghymhwyso ai peidio.

1.3 Mae rhai pobl wedi'u hanghymhwyso rhag cael eu hethol i gyngor plwyf neu gymuned yn Lloegr a Chymru. Ni allwch fod yn ymgeisydd os yw'r canlynol yn wir ar adeg eich enwebu ac ar y diwrnod pleidleisio:

- a. Cewch eich **cyflogi gan y cyngor plwyf/cymuned** neu rydych yn dal swydd gyflogedig o dan y cyngor plwyf/cymuned (gan gynnwys cyd-fyrddau neu bwyllgorau). I gael rhagor o wybodaeth, gweler paragraff **1.22**.
- b. Rydych yn destun **gorchymyn cyfyngiadau methdaliad neu orchymyn interim**. I gael rhagor o wybodaeth, gweler paragraff **1.27**.
- c. Rydych wedi cael eich **dedfrydu i gyfnod o dri mis neu fwy yn y carchar** (gan gynnwys dedfryd wedi'i hatal) heb yr opsiwn o ddirwy, yn ystod y pum mlynedd cyn y diwrnod pleidleisio.
- d. Rydych wedi cael eich **anghymhwyso o dan Ddeddf Cynrychiolaeth y Bobl 1983** (sy'n cwmpasu arferion etholiadol llwgr neu anghyfreithlon a throseddau yn ymwneud â

rhoddion). Mae anghymhwysu rhywun am arfer anghyfreithlon yn dechrau o'r dyddiad y cafwyd rhywun yn euog gan lys etholiad neu o'r dyddiad y cafodd ei gollfarnu ac mae'n para am dair blynedd. Mae anghymhwysu rhywun am arfer llwgr yn dechrau o'r dyddiad y cafwyd rhywun yn euog gan lys etholiad neu o'r dyddiad y cafodd ei gollfarnu ac mae'n para am bum mlynedd.

1.4 Gall rhywun gael ei anghymhwysu rhag sefyll etholiad os yw wedi cael ei anghymhwysu rhag sefyll etholiad ar gyfer awdurdod lleol yn dilyn penderfyniad y Tribiwnlys Haen Gyntaf (sef Panel Dyfarnu Lloegr gynt), neu Banel Dyfarnu Cymru.

A allaf sefyll etholiad mewn mwy nag un cyngor plwyf/cymuned?

1.5 Gallwch sefyll etholiad mewn cynghorau plwyf neu gymuned gwahanol, ar yr amod eich bod yn gymwys i sefyll ym mhob un o'r cynghorau plwyf neu gymuned hynny.

A allaf sefyll fel ymgeisydd mewn cyngor plwyf/cymuned a'r etholiad i'r prif gyngor?

1.6 Ar yr amod eich bod yn bodloni'r amodau cymhwysu ar gyfer y ddau, gallwch sefyll etholiad mewn cyngor plwyf/cymuned a sefyll etholiad i brif gyngor ar yr un pryd, fel etholiad i'r cyngor dosbarth, sir neu fwrdeistref sirol.

6

Os oes wardiau yn fy mhlwyf/cymuned, a allaf sefyll etholiad mewn mwy nag un ward?

1.7 Caiff rhai plwyfi a chymunedau eu his-rannu yn wardiau. Gallwch gadarnhau â'r Swyddog Canlyniadau os oes wardiau yn y plwyf neu'r gymuned y bwriadwch sefyll ynddo/ynndi. Er y cewch gyflwyno papurau enwebu ar gyfer mwy nag un ward, ni allwch sefyll etholiad mewn mwy nag un ward o fewn yr un awdurdod lleol ar ôl y dyddiad cau ar gyfer tynnu eich enw yn ôl.

1.8 Os bydd y Swyddog Canlyniadau yn derbyn eich papurau enwebu a'ch bod yn cael eich enwebu'n ddilys mewn mwy nag un ward o fewn yr un awdurdod lleol, rhaid i chi dynnu eich enw yn ôl o bob ward ond un erbyn 4pm ar y 19eg diwrnod gwaith cyn yr etholiad. Os na wnewch hyn, yna tybir eich bod wedi tynnu eich enw yn ôl o bob ward.

1.9 Ceir rhagor o fanylion naill ai yn [Rhan 2a: Sefyll fel ymgeisydd annibynnol](#) neu [Rhan 2b: Sefyll fel ymgeisydd plaid](#).

Gwybodaeth atodol

Yr amodau cymhwyso

1.10 Wrth gwblhau eich ffurflen caniatâd i enwebu gofynnir i chi nodi pa amodau cymhwyso rydych yn eu bodloni. Dylech nodi ar y ffurflen yr holl amodau cymhwyso sy'n berthnasol i chi.

a. Bod yn etholwr llywodraeth leol cofrestredig

1.11 Er mwyn gallu defnyddio'r amod cymhwyso hwn, rhaid i'ch enw ymddangos ar gofrestr yr etholwyr llywodraeth leol ar gyfer y plwyf/cymuned ar adeg eich enwebiad a thrwy gydol eich cyfnod yn y swydd os cewch eich ethol. Yn wahanol i amodau cymhwyso eraill nad oes ond rhaid i chi eu bodloni ar ddiwrnod eich enwebiad a'r diwrnod pleidleisio, mae hwn yn amod cymhwyso parhaus. Felly argymhellwn, os ydych yn bodloni unrhyw rai o'r amodau cymhwyso eraill hefyd, y gallech nodi hyn ar eich [caniatâd i enwebu](#), sy'n un o'r papurau enwebu gofynnol.

b. Meddiannu unrhyw dir neu safle arall yn ardal y plwyf/cymuned fel perchennog neu denant.

1.12 Er mwyn gallu defnyddio'r amod cymhwyso hwn, rhaid eich bod wedi meddiannu unrhyw dir neu safle arall yn ardal y plwyf/cymuned fel perchennog neu denant yn ystod y 12 mis cyn y diwrnod y cewch eich enwebu a chyn y diwrnod y pleidleisio.

1.13 Rhaid i chi feddiannu 'tir neu safle arall' er mwyn bodloni'r amod cymhwyso hwn. Gall cynnwys y geiriau 'safle arall' weithiau gael ei ystyried yn rhywbeth heblaw am dir (h.y. rhyw fath o adeiladwaith). Gan fod 'tir' a 'safle arall' yn ddewisiadau

amgen mae'n bosibl, mewn egwyddor, i rywun fodloni'r amod cymhwyso hwn drwy feddiannu tir yn unig. Gellir dadlau bod rhai adeiladweithiau y tu allan i'r term 'safle' (e.e. pabell, carafán, cwch preswyl neu gartref symudol). Fodd bynnag, dim ond cadarnhau ei fod yn meddiannu'r tir y mae, er enghraifft, ei babell arno y mae'n rhaid i rywun ei wneud i feddiannu adeiladwaith o'r fath.

1.14 Os yw'r tir neu'r safle yn croesi ffin plwyf/cymuned, mae'r tir/safle yn yr ardal honno o ran y plwyf a'r gymuned.

1.15 Rhaid i chi hefyd feddiannu'r tir neu'r safle arall fel 'perchennog' neu 'denant'. Gellir cadarnhau perchnogaeth drwy ddangos hawl i'r tir neu'r safle dan sylw. Cadarnheir tenantiaeth drwy ddangos bod y tir ar brydles. Mewn nifer o amgylchiadau, bydd prydles yn goroesi hyd yn oed os yw wedi dod i ben a bod y partïon wedi methu â llofnodi prydles newydd, a bydd y denantiaeth yn goroesi drwy gytundeb dealliedig rhwng y partïon. Felly, gall amgylchiadau godi lle y gall fod angen cadarnhau tenantiaeth rhywun o dir neu safle drwy gyflwyno tystiolaeth heblaw am brydles gyfredol.

1.16 Rhaid eich bod hefyd wedi 'meddiannu'r' tir neu'r safle. Felly, yn ogystal â chadarnhau perchnogaeth gyfreithiol neu denantiaeth gyfreithiol, rhaid i chi gadarnhau eich bod wedi meddiannu'r tir neu'r safle mewn gwirionedd. Mae hwn yn gwestiwn ffeithiol ym mhob achos. Mae'r dehongliad o'r term 'meddiannu' mewn cyd-destunau cyfreithiol eraill yn awgrymu nad oes angen i rywun breswylion bersonol ar y tir neu'r safle (a all gael ei gwmpasu, beth bynnag, gan yr amod cymhwyso 'yn byw yn yr awdurdod lleol').

1.17 Fodd bynnag, mae'n golygu bod angen i rywbeth gael ei wneud mewn gwirionedd ar y tir neu'r safle - ni ellir disgrifio tŷ gwag heb ei gloi er enghraifft fel rhywle sydd wedi ei 'feddiannu'. Mae hefyd yn golygu bod angen rhywfaint o reolaeth er mwyn atal eraill rhag ymyrryd â'r tir neu'r safle. Os ydych wedi is-osod eich tir neu safle cyfan i rywun arall, bydd hyn yn awgrymu nad ydych yn ei 'feddiannu' ar eich pen eich hun.

1.18 Yn olaf, rhaid eich bod wedi meddiannu'r tir neu'r safle yn ystod y deuddeg mis cyfan cyn y diwrnod y cewch eich enwebu a'r diwrnod pleidleisio. Dylid gweithio allan a fydd

absenoldeb yn eich atal rhag honni eich bod wedi meddiannu'r tir neu'r safle ar gyfer y flwyddyn flaenorol drwy ystyried pob ffactor arall: er enghraifft, a ydych wedi caniatáu i eraill feddiannu'r tir neu'r safle yn eich absenoldeb, a'r rheswm dros eich absenoldeb.

c. Mae eich prif weithle neu'ch unig weithle yn ardal y plwyf/cymuned

1.19 Er mwyn gallu defnyddio'r amod cymhwyso hwn, rhaid bod eich prif weithle neu'ch unig weithle wedi bod yn ardal y plwyf/cymuned yn ystod y 12 mis cyn y cewch eich enwebu a chyn y diwrnod pleidleisio ei hun. Nid oes rhaid i chi fod mewn swydd â thâl er mwyn bod yn gymwys, cyhyd â'ch bod yn bodloni'r gofyniad bod yn rhaid i'ch prif weithle neu'ch unig weithle fod yn ardal y plwyf/cymuned. Byddai cynghorwyr yn gallu defnyddio'r amod cymhwyso hwn os mai eu prif swydd neu eu hunig swydd yw bod yn gynghorydd, ar yr amod bod eu lle gwaith yn y plwyf./cymuned.

ch. Byw yn ardal y plwyf/cymuned (neu o fewn tair milltir iddi)

1.20 Er mwyn gallu defnyddio'r amod cymhwyso hwn, nid yw'n golygu eich bod wedi gorfod byw yn yr un cyfeiriad am 12 mis cyfan cyn y diwrnod y cewch eich enwebu, ond eich bod wedi byw yn yr un plwyf/cymuned, neu o fewn tair milltir iddo/iddi, yn ystod y 12 mis cyfan hynny.

1.21 Os ydych, dros y 12 mis diwethaf, wedi byw mewn mwy nag un cyfeiriad yn y plwyf/cymuned (neu o fewn tair milltir iddo/iddi), dylech restru ar eich [caniatâd i enwebu](#), sy'n un o'r papurau enwebu gofynnol, yr holl gyfeiriadau yr ydych wedi byw ynddynt yn ystod y cyfnod hwnnw. Mae'r amod cymhwyso hwn hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i chi fyw yn ardal y plwyf/cymuned, neu o fewn tair milltir iddi o'r dyddiad enwebu tan y diwrnod pleidleisio.

10

Rhagor o wybodaeth am rai anghymwysiadau

Gweithio i'r cyngor plwyf/cymuned

1.22 Cewch eich anghymhwysu rhag sefyll fel ymgeisydd mewn etholiadau i blwyf neu gymuned benodol os ydych yn swyddog cyflogedig neu'n gyflogai yn y plwyf hwnnw neu'r gymuned honno. Byddai hyn yn wir:

- os yw eich penodiad wedi cael ei wneud
- os gallai gael ei wneud
- os yw wedi cael ei gadarnhau gan yr awdurdod lleol ei hun
- os yw wedi cael ei gadarnhau gan unrhyw un o bwyllgorau neu is-bwyllgorau'r awdurdod lleol
- os yw wedi cael ei gadarnhau gan unrhyw gyd-bwyllgor neu awdurdod Parc Cenedlaethol lle caiff yr awdurdod lleol ei gynrychioli gan rywun sy'n dal swydd neu gyflogaeth o'r fath

1.23 Fodd bynnag, nid yw anghymhwysiad ar sail bod yn swyddog cyflogedig neu gyflogai yn gymwys i swydd cadeirydd, is-gadeirydd neu ddirprwy gadeirydd y plwyf neu'r gymuned.

1.24 Ni fydd gan y rhan fwyaf o blwyfi a chymunedau bwyllgorau nac is-bwyllgorau, ond efallai y bydd gan rai ohonynt bwyllgorau ac is-bwyllgorau o'r fath. Caiff swyddogion cyflogedig plwyf neu gymuned a gyflogir o dan gyfarwyddyd pwyllgorau neu is-bwyllgorau o'r fath eu hanghymhwysu rhag sefyll i'r plwyf hwnnw neu'r gymuned honno. Hefyd, lle mae gan bwyllgor neu is-bwyllgor o'r fath aelod, neu aelodau, a benodir ar enwebiad awdurdod lleol arall, bydd yr anghymhwysiad hefyd yn gymwys i gael eich ethol i'r awdurdod lleol arall.

1.25 Os ydych yn swyddog cyflogedig awdurdod lleol a gyflogir o dan gyfarwyddyd cyd-fwrdd, cyd-awdurdod neu awdurdod cyfunol, cyd-awdurdod gwastraff, bwrdd ffyniant economaidd neu gyd-bwyllgor, cewch eich anghymhwysu rhag cael eich

ethol fel aelod o'r holl awdurdodau a gynrychiolir ar y corff hwnnw.

1.26 Gall cyd-fyrddau, cyd-bwyllgorau ac ati gynnwys sefydliadau amrywiol, fel gwasanaethau tân ac awdurdodau addysg. Felly, fel rheol, os ydych yn gweithio yn y sector cyhoeddus lleol, dylech ofyn i adran AD eich cyflogwr i'ch helpu i gadarnhau a fyddai'r anghymhwysiad yn gymwys i chi. Weithiau gall cydberthnasau cyflogaeth fod yn gymhleth ac os felly, rydym yn argymhell eich bod yn ceisio eich cyngor cyfreithiol eich hun. Mae'r anghymhwysiad hwn yn gymwys ar y diwrnod y cewch eich enwebu ac ar y diwrnod pleidleisio. Os oeddech yn gyflogedig gan y cyngor plwyf/cymuned, byddai'n rhaid eich bod wedi ymddiswyddo a bod unrhyw gyfnod o rybudd wedi mynd heibio cyn y dyddiad enwebu er mwyn osgoi cael contract cyflogaeth â'r cyngor plwyf/cymuned ar yr adeg honno.

Cyfyngiadau methdaliad neu orchymyn interim

1.27 Nid yw methdaliad ynddo'i hun yn anghymhwysiad. Os ydych wedi'ch dyfarnu yn fethdalwr gan lys yng Nghymru, Lloegr neu Ogledd Iwerddon, ni chewch eich anghymwysu ar y sail honno. Fodd bynnag fe gewch eich anghymwysu os nad ydych yn destun unrhyw rai o'r canlynol ar hyn o bryd:

- gorchymyn cyfyngiad methdaliad interim
- gorchymyn cyfyngiadau methdaliad
- gorchymyn cyfyngiad gollwng dyled interim
- gorchymyn cyfyngiad gollwng dyled

a wnaed gan lys yng Nghymru neu Lloegr. Mae'r gyfraith yn y maes hwn yn gymhleth, ac os gwnaed y gorchymyn yng Ngogledd Iwerddon, dylech gymryd eich cyngor cyfreithiol eich hun.